

СЕКЦІЯ 9 СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965.13

НАЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ АДВОКАТУРИ В КОНТЕКСТІ ТЕНДЕНЦІЙ ПРАВОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Бірюкова А.М., к. ю. н., доцент
кафедри адвокатської майстерності та міжнародної юридичної практики
Академія адвокатури України

У статті досліджено питання розвитку національної моделі адвокатури в контексті тенденцій правової глобалізації. Акцентовано увагу, що як елемент національної правової системи адвокатура узгоджено розвивається разом із нею. Водночас вплив глобалізації на правову систему держави аналізують в аспекті такого явища, як правова глобалізація, авторський зміст якого розкривається окремо.

Ключові слова: адвокатура, глобалізація, правова глобалізація, тенденції розвитку адвокатури, правова система.

В статье исследуются вопросы развития национальной модели адвокатуры в контексте тенденций правовой глобализации. Акцентировано внимание, что как элемент национальной правовой системы адвокатура развивается вместе с ней. Одновременно влияние глобализации на правовую систему государства анализируют в аспекте такого явления, как правовая глобализация, авторское понимание которого раскрывается отдельно.

Ключевые слова: адвокатура, глобализация, правовая глобализация, тенденции развития адвокатуры, правовая система.

Biryukova A.M. THE NATIONAL MODEL OF ADVOCACY IN THE CONTEXT OF LEGAL GLOBALIZATION TENDENCIES

The article deals with the development of the national model of advocacy in the context of trends of legal globalization. Attention is drawn to the fact that, as an element of the national legal system the advocacy is consistently developing along with it. At the same time, the impact of globalization on the state legal system analyzed in the aspect of such a phenomenon as legal globalization, the authors' content of which is disclosed separately.

Key words: advocacy, globalization, legal globalization, trends in the development of advocacy, legal system.

Адвокатура як інститут правової системи держави змінюється та розвивається у загальному руслі пануючих у суспільстві тенденцій, «вбираючи» в себе та водночас відображаючи економічні, політичні, соціокультурні особливості соціуму на певному етапі його еволюції. І глобалізація як об'єктивний процес справляє на неї визначальний вплив, окреслюючи нові завдання та закладаючи нову ідеологію. Це зумовлене перш за все особливою чутливістю до глобалізаційних змін інструментів, що встановлюють механізми захисту суб'єктивних прав, прав людини насамперед, репрезентантом яких серед іншого і є адвокатура.

Зауважимо, що глобалізація відзначається суперечливою природою її наслідків для розвитку національних держав. З одного боку, вона змушує їх рахуватися з лідируючими позиціями у світовому просторі інших держав, суттєво впливаючи на формування зовнішньої та внутрішньої політики в аспекті її дерегуляції, а з іншого, перспективізує та фокусує увагу національних держав на ціннісно значимих моделях і механізмах, осередком яких є людина, її права та свободи.

Як слушно зазначає С.В. Гончаренко, повага до прав людини – це об'єктивна цін-

ність, це культурний символ і політичний постулат. Завдяки різним чинникам ці компоненти інтеріоризуються масовою та індивідуальною свідомістю, формуючи спільний, більш-менш гомогенний спосіб сприйняття реальності, своєрідну «когнітивну» парадигму і відповідну поведінкову модель, яка принципово не може бути вичерпно зафіксована в законодавстві. Тому не видається можливим забезпечити ефективний захист прав людини лише шляхом формального слідування законодавчим приписам. Межа між національним та інтернаціональним існує тут лише умовно, і саме визнані міжнародні стандарти набувають провідного значення. «Стандарт (у цьому контексті) має юридичну природу, але, разом з тим, іноді в явній, а частіше в імпліцитній формі в ньому присутні неправові – етичні, соціокультурні – компоненти: концепти справедливості, визнання, необхідності у демократичному суспільстві. <...> видається очевидним, що держава (як і суспільство), яка не хоче опинитись на узбіччі магістрального шляху розвитку глобальної цивілізації, буде змушена – поступово, дуже обережно, але наполегливо – рухатись у напрямі сприйняття, розуміння, визнання і, зрештою, застосування у повсякденній

практичній діяльності нової парадигми, заснованої не на окремих нормативних шаблонах, а на універсальних правових стандартах, наповнюючи абстрактне «верховенство права» реальним змістом» [1].

Метою нашого дослідження в контексті викладеного є спроба виокремити тенденції, що мають місце та спричинені процесом глобалізації, які найбільшою мірою проявляються і справляють найбільший вплив на парадигму розвитку національної моделі адвокатури. Їх опанування дозволить спрогнозувати вектори подальшого розвитку цього правових інститутів в нашій державі.

Однак спершу зауважимо, що як елемент правової системи держави адвокатура узгоджено розвивається разом з нею. Тому першочергово важливо звернути увагу на ті тенденції, що існують і яскраво характеризують сучасний етап трансформації правової системи нашої держави в умовах глобалізації.

Необхідно також зазначити, що вплив глобалізації на національну правову систему у наукових джерелах розкривається крізь призму дослідження такого поняття, як права глобалізація, яке використане нами у назві нашої публікації. Однак, урахувавши, що це явище є предметом окремих наукових розвідок, а також зважаючи на окреслену нами мету дослідження, ми обмежимося лише наведенням власного його розуміння.

Зокрема, правову глобалізацію ми вбачаємо як відносно самостійне явище, яке виражає трансформаційні процеси, що на міждержавному рівні (макрорівні) сприяють формуванню загальносвітової системи правових норм як необхідної умови та організації основи міждержавної взаємодії у різних сферах соціального буття, під впливом яких на національному рівні (мікрорівні) відбувається модифікація правової системи держави.

У науковій літературі існують різні думки щодо виокремлення тенденцій розвитку національної правової системи, які безпосередньо пов'язують із процесом глобалізації. Здебільшого вони розглядаються лише в контексті права, хоча їх цілком можливо екстраполювати на правову систему загалом.

Так Н.М. Марченко досить слушно зазначає, досліджуючи тенденції розвитку права в умовах глобалізації, зважаючи на їх численність і різноманітність, з метою їх адекватного пізнання методологічно важливо їх класифікувати на підставі різних критеріїв і аналізувати їх «не загалом» як такі, а диференційовано. Як критерії розмежування науковець пропонує розглядати, зокрема, форми і ступінь прояву тих чи інших тенденцій (яскраво виражені тенденції, такі, що формуються тощо), рівні їх прояву (глобальний, регіональний, локальний), сфери життя, галузі чи інститути права, в межах яких виникають і розвиваються певні тенденції [2, с. 278].

Утім, не маючи можливості та потреби деталізувати всі тенденції, які нині існують чи формуються у різних сегментах національної правової системи, з огляду на мету нашого дослідження акцентуємо увагу лише на тих,

які, на нашу думку, яскраво проявляються саме у сфері функціонування вітчизняної адвокатури, зумовлюючи специфіку її сучасного розвитку. Наведений нами в подальшому перелік ґрунтується на здобутках вітчизняної дослідниці М.Г. Хаустової, яка виокремила основні тенденції розвитку права в Україні в умовах глобалізації [3].

1. Серед пануючих тенденцій розвитку права першочергово науковцями виділяється тенденція універсалізації, під якою пропонують розуміти процес вираження в національному законодавстві загальновищезначаних норм і принципів міжнародного права як складової частини національної правової системи [4, с. 6].

На думку М.Н. Марченко, не зважаючи на те, що універсалізація, а з нею і уніфікація права простежуються практично на всіх історичних етапах еволюційного розвитку державно-правової матерії, в умовах глобалізації вони дістають найбільш яскравий прояв і мають скоріше не еволюційний, а вибуховий, революційний характер [2, с. 280].

Аналізуючи це питання, В.С. Нерсисянц зауважив, що через усі особливості національних систем право, по суті, уособлює історію все більшої універсалізації та уніфікації, історію просування до більш глобального права, і такі історичні прогресивні властивості та характеристики права, яке розвивається, знаходять своє вираження, закріплення і реалізацію як в окремих національно-державних системах права, так і в міжнародному праві [5].

2. Розширення сфери правового регулювання, що зумовлене зростанням ролі права в удосконаленні управління соціальними процесами. Ця тенденція пов'язана із розповсюдженням права як регулятора на нові сфери соціального буття, а також на ті аспекти функціонування наявних інститутів, які залишалися поза межами вітчизняного законодавства.

Основу глобальної юридизації суспільних відносин складають перш за все процеси правової модернізації, які можуть виражатися в різних аспектах, – інституціональному, правотворчому (які полягають у зближенні правових систем сучасності), правореалізаційному (де особливий інтерес становить формування наднаціональних юрисдикційних органів), в аспекті утвердження нової правової ідеології, нового типу правосвідомості і правової культури (що виражається в уніфікації правових цінностей і зближенні фундаментальних характеристик національних правових культур) та інших [3].

3. Зростаюча політизація правових інститутів, що зумовлена загалом політизацією суспільства внаслідок ускладнення всіх сторін соціального буття на початку ХХІ ст. Врегулювання за допомогою правових норм широкого спектра політичних відносин у державі, конституціоналізація самих процесів юридизації соціальної дійсності є свідченням політизації права.

Очевидним проявом цієї тенденції у національній адвокатурі є зміни, які торкнулися її конституційного статусу у зв'язку з набран-

ням чинності Закону України від 02 червня 2016 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», відповідно до яких положення про адвокатуру включені до розділу VIII Конституції України «Правосуддя».

4. Активне використання принципів права як регулятора суспільних відносин. Принципи права не лише створюють фундамент механізму правового регулювання на глобальному та локальному рівнях, але й здійснюють значний вплив як на характер, так і на шляхи розвитку відповідної правової матерії. Яскравим прикладом, зокрема, є принцип верховенства права, зміст якого виражений кризою призму тлумачення його складників, багато в чому визначає вектори розвитку більшості елементів правової системи України, зокрема й адвокатури.

5. Вплив судової практики на формування права, що в контексті нашого дослідження найбільш яскраво виражається в імперативному характері рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які у багатьох випадках стосовно України містять вказівки не лише на прогалини чи колізії у правовому регулюванні суспільних відносин, а й на організаційні аспекти функціонування окремих інститутів вітчизняної правової системи.

В аспекті функціонування адвокатури та здійснення адвокатської діяльності рішення ЄСПЛ відіграють неабияке значення, оскільки, насамперед, йдеться про них як неодмінний елемент права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод).

6. Гуманізація права (розширення юридичного сектору, що стосується прав людини). Як зазначає М.Г. Хаустова, світова тенденція гуманізації посилюється і в українському праві, і в українському законодавстві. Гуманізація вітчизняного права фактично почалася з антропологічного повороту, з прийняття нової Конституції... З урахуванням юридичних властивостей Конституції як Основоного Закону держави в правовій системі України розпочався процес гуманізації всіх її елементів [3].

Окремим аргументом на користь виокремлення цієї тенденції є численні міжнародні акти у сфері захисту прав людини, до яких приєдналася Україна (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція про захист прав дитини тощо).

7. Примат міжнародного права. Якщо раніше участь держав у формуванні міжнародного права була визначальною, то в епоху глобалізації державам усе частіше доводиться рахуватися з уже прийнятими нормами міжнародного права. На переконання окремих дослідників визнання примату міжнародного права пов'язано із загальними проблемами, які постають перед людством, що вимагає мобілізації можливостей і зусиль усієї світової спільноти щодо їх вирішення [6, с. 107–108]. Крім того, динаміка зміни співвідношення міжнародного та національ-

ного права зумовлена активною участю держави у регіональних і міжнародних організаціях і структурах.

Саме ця тенденція зумовлює прагнення національної адвокатури відповідати міжнародним стандартам. Зауважимо, що стандартизація також є одним зі способів глобалізації.

8. Стирання меж між публічним і приватним. Науковці з цього приводу зазначають, що в умовах глобалізації все більше розширюється поєднання приватно-правових і публічно-правових методів регулювання у різних галузях права. Цю тенденцію стосовно системи права характеризують як «стирання меж між приватним і публічним правом», а стосовно системи законодавства – як «наращування комплексного нормативного регулювання суспільних відносин» [7].

Правова природа сучасної національної адвокатури носить яскраво виражений публічно-правовий характер. Аргументом на користь цього є низка рішень ЄСПЛ, в яких йдеться про реалізацію адвокатурою публічних функцій. Так, зокрема, у рішенні у справі «Vigeva v. Greese» від 28 травня 2009 р. ЄСПЛ зауважив, що адвокат, безумовно, здійснює вільну професію, яка одночасно є виконанням функцій, що слугують публічному інтересу [8].

Із цього приводу С.О. Іваницький зазначає, що публічний складник адвокатури виражається в конституційному закріпленні за недержавною структурою здійснення суспільно важливих функцій... Хоча публічний компонент має домінуюче значення, проте вагомою є й приватний складник [9, с. 30].

Таким чином, адвокатура є яскравим прикладом прояву цієї тенденції правової глобалізації.

9. Зумовлює трансформацію організаційного елементу інститутів правової системи в розвиток концепту інформаційного суспільства, що тісно пов'язаний із процесом глобалізації. Циркуляція різноманітної інформації, технологічний і технічний прогрес зумовлюють сучасні можливості та потенціал у реалізації функцій і досягнення цілей інститутів правової системи.

Наведені тенденції себе не вичерпують, однак багато в чому дають змогу зрозуміти сучасний стан та прослідкувати особливості розвитку функціонуючої в Україні моделі адвокатури, а також окреслити перспективні напрями її трансформації у руслі загальносвітового тренду глобалізації. Саме це зумовлює напрям наших подальших досліджень.

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, необхідно наголосити, що осмислення суті трансформаційних процесів, що відбуваються у національній моделі адвокатури під впливом глобалізації, виокремлення тенденцій у цій сфері відкриває, з одного боку, нові можливості у пізнанні сфери захисту прав та інтересів людини, а з іншого, дозволяє побачити перспективу розвитку як наявних у державі правозахисних інститутів, так і суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С.В. Верховенство права – стандарт чи шаблон? Захист прав людини в парадигмі верховенства прав: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 17–18 травня 2017 р. К.: ВЦ Академії адвокатури України «A Press», 2017. С.168–173.
2. Марченко М.Н. Государство и право в условиях глобализации. Из-во «Проспект», 2015. 448 с.
3. Хаустова М.Г. Тенденции развития права в условиях глобализации. Проблемы законности. 2013. № 124. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tendentsii-razvitiya-prava-v-usloviyah-globalizatsii-1> (дата обращения: 19.03.2018).
4. Глазатова Т.С. Современные тенденции развития права в условиях глобализации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2015. 24 с.
5. Нерсесянц В.С. Процессы универсализации права и государства в глобализирующемся мире. Государство и право. 2005. № 5. С. 36–53.
6. Бірюков Р.М. Національна правова система в умовах глобалізації (основні напрями трансформації): дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 205 с.
7. Марченко Н.М., Дерябина Е.М. Основные направления и тенденции развития права в условиях глобализации. Право и государство. 2013. № 4. С. 6–13.
8. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Bigaeva v. Greece» від 28 травня 2009 р. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_young_people_ENG.pdf
9. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2017. 800 с.